

UČENIE FILÓNA ALEXANDRIJSKÉHO O LÓGU

Vasyl' KUZMYK

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

Filón Alexandrijský²⁷¹ vo svojej filozofii bol ovplyvnený predovšetkým Starým Zákomom a helenistickým myslením. Veľmi často používal pojem *logos* a dával mu vo svojom učení ústredné miesto. Učenie o logu bolo jedno z najdôležitejších a najoriginálnejších jeho doktrín. Filón chcel cez svoje učenie o logu preklenúť vzdialenosť medzi Bohom a svetom. Často logu pripisuje Božie atribúty. Podľa väčšiny autorov Filón odvodil tento pojem *logos* zo stoických prameňov. Použil ho v súlade so svojím objavovaním gréckeho myslenia v hebrejskom Písme.²⁷² Filón síce prevzal stoický význam logu, ale pracoval s ním ďalej v duchu platonizmu ako s ideou ideí. Niekedy ho stotožňuje s platónskou predstavou sveta ideí a hovorí o ňom ako o Božom pláne, alebo Božej stvoriteľskej moci.²⁷³ Môžeme predpokladať, že Filón modifikoval pojem *logos* v záujmoch religiózneho teizmu. Ním sa končí obdobie genézy učenia o logu do vzniku kresťanstva.

Filón Alexandrijský pomocou alegorického výkladu a gréckej filozofie rozvinul teóriu o logu, ktorý je prostredníkom medzi Bohom a človekom, tvorí svet, stará sa o neho, riadi ho a zjavuje pravdu, ale nie je Mesiášom Starej zmluvy. To svedčí o tom, že Filón sa drží starozákonných schém, ale rozmýšľa v duchu gréckej filozofie, čím v podstate pogrécťuje judaizmus.²⁷⁴ Podľa neho *logos* ako univerzálny dokonalý rozum je najvyšší pojem filozofie a zároveň kľúč k ponímaniu zjavenia Starého Zákona. Zaujíma pozíciu medzi chápaním logu v gréckej filozofii a v Evanjeliu podľa svätého apoštola Jána.²⁷⁵

²⁷¹ Žil približne 15 rokov pred Christom – 50 rokov po Christovi.

²⁷² Pozri DOUGLAS, J. 1996. *Nový biblický slovník*. (preklad z anglického originálu: A. Koželuhová et al.). 1. vyd. Praha : Návrat domů, 1996. s. 558.

²⁷³ Pozri podrobnejšie JEŽEK, V. 2004. *Filón Alexandrijský. Jeho teologie, exegese a vliv na pozdější autory*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2004. s. 183 - 190.

²⁷⁴ Pozri ZOZULAK, J. 2005. *Filozofia, teológia, jazyk*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005. s. 35 - 36.

²⁷⁵ Pozri Jn 1, 1-18.

Učenie o logu Filóna Alexandrijského predstavuje neodmysliteľnú súčasť alexandrijskej filozofie. Bolo pokusom dať do vzájomného vzťahu absolútne a relatívne, Boha a svet, cez čo by sa vyriešili vnútorné protirečenia v učení o Bohu ako úplne nezávislom a zároveň večne tvoriacom subjekte a v učení o poznaní Boha.²⁷⁶ Podľa S. Trubeckoho, úlohou Filónovho logu bolo to, aby vniesol nejakú časť imanentnosti do samotného Stvoriteľa a časť transcendentnosti do Jeho stvorenia.²⁷⁷

V učení Filóna Alexandrijského je veľmi ťažko dokázať, či existuje organická spojitosť medzi rôznorodými koncepciami platonikov, stoikov a židov, z ktorých vybudoval svoju doktrínu, a ktorá z koncepcií v jeho učení prevláda. Stoici pridali *logu* dominantné kozmické postavenie, ktoré do toho času mal len v učení filozofa Herakleita, a s ktorým sa stretávame aj u Filóna. Väčšina komentátorov tvrdí, že Filón bol ovplyvnený Platónom, aj keď Platón priamo nepoužíval pojem *logos* pre zdôraznenie Božskej reality.²⁷⁸ Ďalšou možnou alternatívou môže byť aj to, že logológia Filóna je zmiešanie Herakleitových a Platónových predstáv.²⁷⁹

V tomto vedeckom článku sa pokúsime bližšie analyzovať učenie Filóna Alexandrijského o logu, jeho vzťah k Bohu, svetu a človeku, pretože *logos* Filóna má rôzne atribúty. Vystupuje ako prostredník medzi Bohom a svetom, ako idea ideí, idea dobra, sila, jednota Božských síl, dokonalý rozum, obraz Boha, druhý boh, múdrosť, syn Boha, učiteľ Zákona, Boží rozum, architektonický plán, rozumnosť, nástroj, archanjel, vojvodca, nositeľ Božích mien, obraz sveta, Boží tlmočník, Boží hlas atď. Filón síce pripisuje mu rôzne prívlastky, ale nepripisuje mu vlastnosti osoby.

Ako už bolo spomenuté, *logos* Filóna je prostredníkom medzi Bohom a svetom. Je ideou, ktorá spája v sebe všetky ostatné idey, a silou, ktorá v sebe

²⁷⁶ Pozri САВРЕЙ, В. 2005. *Александрийская школа в истории философско-богословской мысли*. 1. vyd. Москва : издательство КомКнига, 2005. s. 259.

²⁷⁷ Pozri ТРУБЕЦКОЙ, С. 2000. *Учение о Логосе в его истории. Философско-историческое исследование*. 2. vyd. Москва : Издательство ФОЛИО, 2000. s. 143.

²⁷⁸ Pozri ЗЕНЬКОВСКИЙ, В. 1997. Проблема космоса в христианстве. In *Живое предание. Православие в современности*. Москва : Свято-Филаретовская московская высшая православно-христианская школа, 1997. s. 76 - 78.

²⁷⁹ Pozri СПАССКИЙ, А. 1914. *История догматических движений в эпоху Вселенских Соборовъ (в связи съ философскими учениями того времени)*. Том I. Тринитарный вопросъ. (История учения о св. Троице). 2. vyd. Сергиевъ Посад : Издание книжного магазина М. С. Елова, 1914. s. 5-10.

zahŕňa všetky ostatné sily. Významný pravoslávny teológ 19. storočia M. E. Posnov tvrdí, že logos u Filóna je jednota božských síl, ktorá je transformovaná akoby do nejakej samostatnej bytosti.²⁸⁰ Podľa V. Ivanického Filónov princíp, ktorý v sebe spája statiku a dynamiku je logos alebo dokonalý rozum.²⁸¹ Filón hovorí: „Tak ako u architekta premyslená obec nemala spočiatku vlastný priestor, ale bola vložená do duše umelca, rovnakým spôsobom svet zložený z ideí nemá iné miesto než božský logos, ktorý toto všetko usporiadal. Aké iné miesto by bolo vhodné pre tieto sily, aby ich dokázalo prijať a obsiahnuť...? Takouto silou je však aj sila vytvárajúca kozmos, a jej zdrojom nie je nič iné ako skutočné dobro.“²⁸²

Logos u Filóna je tiež obrazom Boha, najvyššou z bytostí a je najbližší Bohu. Tento obraz Boha slúži zároveň ako vzor a model pre celý vesmír. Logos je prapôvodná idea, v ktorej sú obsiahnuté všetky ostatné idey. Filón hovorí: „Pokiaľ je logos väčší ako obraz človeka, napodobenina obrazu Boha, je aj prapôvodnou pečatňou, o ktorej hovoríme, že je pomyselným svetom (formou, prapôvodnou ideou ideí) a Božím logom“.²⁸³ Filón hovorí, že táto pečať nie je materiálna, ale rozumom poznateľná idea ideí, podľa ktorej Boh sformoval tento svet.

Okrem uvedených atribútov, logos je tiež nástrojom (ὄργανον), podľa ktorého je vesmír usporiadaný.²⁸⁴ Filón hovorí: „Príčinou sveta je Boh, vďaka nemu vznikol svet. Jeho materiálom je však látka štyroch elementárnych prvkov, z nich bol svet zložený. Božím nástrojom bol Boží logos a finálnou príčinou dobrota Stvoriteľa“.²⁸⁵ Inými slovami logos je sila, ktorou bol stvorený vesmír a sila, ktorou je neustále riadený. Logos je tiež pomenovaný Filónom ako oko Boha. Týmto reprezentuje prenikavosť Boha schopného preniknúť do všetkých oblastí stvoreného sveta.²⁸⁶

²⁸⁰ Pozri ПОСНОВ, М. 1991. Гностицизмъ II. века и победа христианской Церкви над нимъ. 2. vyd. Брюссель : Жизнь с Богом, 1991. s. 128.

²⁸¹ Pozri ИВАНИЦКИЙ, В. 1911. Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности. 1. vyd. Киев, 1911. s. 547.

²⁸² FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. 2001. *O stvoření světa*, 20-21. 1. vyd. (preklad : Miroslav Šedina). Praha : OIKOYMENH, 2001. s. 227 - 229.

²⁸³ FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. 2001. *O stvoření světa*, 25. 1. vyd. (preklad : Miroslav Šedina). Praha : OIKOYMENH, 2001. s. 233.

²⁸⁴ Pozri JEŽEK, V. 2004. *Filón Alexandrijský. Jeho teologie, exegeze a vliv na pozdější autory*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2004. s. 45.

²⁸⁵ FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. 2001. *O neměnnosti boží*, 108. 1. vyd. (preklad : Miroslav Šedina). Praha : OIKOYMENH, 2001. s. 567.

²⁸⁶ Pozri FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. 2001. *O stvoření světa*, 66. 1. vyd. (preklad : Miroslav Šedina). Praha : OIKOYMENH, 2001. s. 280 - 281.

Významný pravoslávny teológ A. Spasskij tvrdí, že *logos* u Filóna je predovšetkým obrazom nekonečného, nepochopiteľného a absolútneho Boha. Vykonáva rolu spájajúceho reťazca medzi nebeskou a pozemskou realitou.²⁸⁷ Filón ho často nazýva bohom, avšak nie v pravom slova zmysle, preto významný ruský filozof S. Trubeckoj tvrdí, že Filón o logu hovorí ako o druhom bohu.²⁸⁸ Jeho *logos* je druhým bohom ako obraz Boha, ale zároveň je aj prvoobraz sveta a človeka. Logos odlišuje Stvoriteľa od stvorenia ako ich prostredník. Má svoj pôvod v Stvoriteľovi, ale na rozdiel od stvorenia nemá svoj vznik v čase.

V učení o logu Filóna Alexandrijského sa môžeme stretnúť s myšlienkou, kedy Filón hovorí o logu ako o prototypickom človeku: „Potom však Mojžiš hovorí, že „Boh stvoril človeka vezmúc prach zo zeme a vdýchol mu do tvare dych života“ (1M 2, 7). Takto veľmi jasne ukázal, že existuje veľký rozdiel medzi týmto práve stvoreným človekom a tým, ktorý vznikol predtým podľa obrazu Božieho. Ten, ktorý bol stvorený teraz, je viditeľný naším zrakom, má určité vlastnosti, je zložený z duše a tela, je mužom či ženou a má smrteľnú prirodzenosť. Kdežto človek stvorený podľa Božieho obrazu je akousi ideou či rodom alebo pečatou, je pochopiteľný iba rozumom, netelesný, ani muž ani žena, a od prirodzenosti nesmrteľný.“²⁸⁹

Na základe vzťahu *Boh - logos - svet* v rámci emanácie²⁹⁰ v dielach Filóna môžeme predpokladať, že Filón bol predchodcom novoplatonizmu. Avšak židovsko-alexandrijský filozof uvažoval v duchu biblických a zároveň stredoplatónskych kategórií. M. Posnov tvrdí, že Filóna zaujímal vzťah Prvoobrazu k svojmu obrazu (logu).²⁹¹ Obraz alebo *tieň* Boha, Λόγος προφορικός sa javí tiež ako obraz sveta. Vďaka logu nepriamym spôsobom svet je stvorený Bohom na svoj obraz.²⁹²

²⁸⁷ Pozri СПАССКИЙ, А. 1914. *История догматических движений в эпоху Вселенских Соборовъ (в связи съ философскими учениями того времени)*. Том I. Тринитарный вопросъ. (История учения о св. Троице). 2. vyd. Сергиевъ Посад : Издание книжного магазина М. С. Елова, 1914. s. 6.

²⁸⁸ Pozri ТРУБЕЦКОЙ, С. 2000. *Учение о Логосе в его истории. Философско-историческое исследование*. 2. vyd. Москва : Издательство ФОЛИО, 2000. s. s. 154.

²⁸⁹ FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. 2001. *O stvoření světa*, 134. 1. vyd. (preklad: Miroslav Šedina). Praha: OIKOYMENH, 2001. s. 361 - 363.

²⁹⁰ Emanácia – vznikanie nižšieho z vyššieho princípu.

²⁹¹ Pozri ПОСНОВ, М. 1991. *Гностицизмъ II. века и победа христианской Церкви над нимъ*. 2. vyd. Брюссель : Жизнь с Богом, 1991. s. 129.

²⁹² Porovnaj FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. 2001. *O stvoření světa*, 171-172. 1. vyd. (preklad: Miroslav Šedina). Praha: OIKOYMENH, 2001. s. 413 - 415.

Radikálna odlišnosť Filónovho logu ako princípu stvorenia od stoického spočíva v tom, že na rozdiel od stoicizmu u Filóna je logos ideálny, nezmiešava sa s matériou a nemá v nej svoj vlastný substrát. Významný pravoslávny teológ 19. storočia N. N. Glubokovskij tvrdí, že logos podľa Filóna je skôr reálne mysliteľný, ako reálny, t.j. nie je konkrétnym bytím.²⁹³ Logos je skôr „architektonickým plánom“ viditeľného a neviditeľného sveta. Disponuje vlastným bytím len v uskutočnení tvorivých ideí Boha.²⁹⁴

Filónov *logos* v sebe ani zďaleka nezahrňal takú mieru personality ako Boží Syn kresťanského Evanjelia. Predovšetkým treba povedať, že personifikácia božských síl a zároveň aj *logu* nebola len dôsledkom helenistických vplyvov, ale zahŕňala v sebe aj ducha judaistickej tradície. M. Muretov vidí v učení Filóna spojenie stoického *logu* a rabínskej *memry*. Memra ako Božie slovo (λόγος τοῦ Θεοῦ), ktorým, podľa Svätého Písma, boli stvorené nebo a zem, v rabínskej literatúre a aramejských targumoch často nadobúdala podobu nejakej samostatnej osoby, ktorá tiež vykonávala rolu prostredníka medzi Bohom a svetom a človekom. Memra je ako nejaká vyššia bytosť, prostredníctvom ktorej sa zjavuje Boh a cez ktorú vchádza do styku so židovským národom a ďalšími ľuďmi. Memra v nepravom slova zmysle je akoby tlmočník vôle Boha, prostriedok Jeho zjavenia.²⁹⁵ V neskoršej judaistickej tradícii mimoriadny význam získala idea *Metatrona*, archanjela. Metatron zastupuje Boha v Jeho bezprostrednom zjavení svetu, ktorý by nezniesol stretnutie s Absolútnym bytím, t.j. Bohom. Podobne ako v judaistickej tradícii Metatron je do určitej miery *nositeľom mien Boha*, tak aj u Filóna logos je mnohomenným archanjelom (ἀρχάγγελος πολυώνυμος), ktorý nosí rôzne mená Boha.²⁹⁶ Podľa názoru E. R. Goodenougha termín πολυώνυμος môže byť

²⁹³ Pozri ГЛУБОКОВСКИЙ, Н. 1910. Благовестие св. Апостола Павла по его происхождению и существу. In Кн. 2: „Евангелие“ св. апостола Павла и теософия Филона, книга Премудрости Соломоновой, эллинизм и римское право. СПб : Типография М. Меркушева, 1910. s. 334.

²⁹⁴ Pozri МУРЕТОВ, М. 1885. Учение о Логосе Филона Александрийского и Иоанна Богослова в связи с предшествовавшим историческим развитием идеи Логоса в греческой философии и иудейской теософии. Логос в сочинениях Филона Александрийского. Выпуск второй. 1. vyd. Москва: Типография М. Г. Волчаникова, 1885. s. 121-122.

²⁹⁵ Pozri МУРЕТОВ, М. 1885. Учение о Логосе Филона Александрийского и Иоанна Богослова в связи с предшествовавшим историческим развитием идеи Логоса в греческой философии и иудейской теософии. Логос в сочинениях Филона Александрийского. Выпуск второй. 1. vyd. Москва: Типография М. Г. Волчаникова, 1885. s. 130.

²⁹⁶ Pozri САВРЕЙ, В. 2005. Александрийская школа в истории философско-богословской мысли. 1. vyd. Москва : издательство КомКнига, 2005. s. 264.

orfického pôvodu, ale často sa používal aj vo filozofii stoikov a tiež ho používali klasickí autori vo vzťahu k božstvám s cieľom poukázať na ich početné pomenovania vyplývajúce z ich úloh, čo sa prejavuje v rôznych formách uctievania. E. Goodenough tvrdí, že Mojžiš ako zosobnenie logu je pre Filóna mnohomenným.²⁹⁷ Logos u Filóna je mnohomenným archanjelom, je zároveň aj najstarším medzi anjelmi. Filón hovorí: „Nikto nie je hodný nazývať sa Božím synom, aj keď sa snaží pripojiť k logu, ktorý je prvorodeným Božím synom a je akoby najstarší medzi anjelmi (τὸν ἀγγέλων πρεσβύτατον), akoby ich vládca (ἀρχάγγελος)“.²⁹⁸

Podstatnú rolu v učení Filóna Alexandrijského okrem pojmu *logos* zohráva aj pojem *múdrost'* (*sofia*). Spočiatku Filón rozlišoval tieto dva pojmy, avšak neskôr sa hranica medzi nimi skoro úplne vytratila. Stali sa do určitej miery totožnými. Z toho vyplýva, že Filón mohol byť ovplyvnený starozákonným učením o Múdrosti ako o Božom Slove. Západný teológ M. Schmaus tvrdí, že Filón stotožňuje Božiu múdrost' s logom. Takto spája biblicko-židovské a helénsko-filozofické myslenie. Jeho motív spočíva zrejme v tom, že chce otvoriť cestu zo starozákonného-židovského sveta k helenistickému svetu.²⁹⁹ Aj samotný Filón jasne hovorí: „Pomyselný svet nie je nič iné ako *logos* Boha, ktorý práve tvorí svet. Preto ani pomyselná obec sa nijak nelíši od myšlienky architekta, ktorý sa chystá založiť obec“.³⁰⁰ Celý svet je vyjadrením Božej mysle, ktorá bola prijatá múdrostou (Σοφία). Filón hovorí, že múdrost', ktorá prijala semeno od Boha, cez plodonosné mučenia zrodila svet, preto sa často u Filóna nazýva matkou sveta.³⁰¹ V. Ježek tvrdí, že rola logu a múdrosti v stvorení je paralelná, preto na niektorých miestach Filónových textov *logos* a múdrost' sa zjavne stotožňujú.³⁰² Z uvedeného vyplýva, že jednota múdrosti a logu sa prejavuje v identických úlohách a spôsobe pôsobenia voči svetu a človeku, ale to neznamená, že sú

²⁹⁷ Pozri GOODENOUGH, E. 1969. *Light, Light: the Mystic Gospel of Hellenistic Judaism*. 2. vyd. Amsterdam, 1969. s. 227.

²⁹⁸ FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. 2001. *O neměnnosti boží*, 1. 1. vyd. (preklad : Miroslav Šedina). Praha : OIKOYMENH, 2001. s. 472.

²⁹⁹ Pozri SCHMAUS, M. 2003. *Boh a stvorenie. Najsvätejšia Trojica*. 1. vyd. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2003. s. 120.

³⁰⁰ FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. 2001. *O stvoření světa*, 24. 1. vyd. (preklad: Miroslav Šedina). Praha : OIKOYMENH, 2001. s. s. 231 - 233.

³⁰¹ Pozri САВРЕЙ, В. 2005. *Александрийская школа в истории философско-богословской мысли*. 1. vyd. Москва : издательство КомКнига, 2005. s. 269.

³⁰² Pozri JEŽEK, V. 2004. *Filón Alexandrijský. Jeho teologie, exegeze a vliv na pozdější autory*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2004. s. 193.

identické v osobnej existencii. Pod vplyvom gréckej a obzvlášť stoickej filozofie Filón vo svojom učení o múdrosti preniesol hlavnú pozornosť na loga a zároveň mu odovzdal jej atribúty a funkcie.

Filón vo svojom komentári na knihu Exodus hovorí o Božom hlase, ktorý počul hebrejský národ na čele s Mojžišom. Nazýva ho viditeľným a hovorí, že všetci ľudia videli hlas. Tento hlas, ktorý vidia rozumné oči duše, vyslovuje samotný Boh a preto je možné vnímať ho ako logos. Filón hovorí o logu aj ako o Božom tlmočníkovi (ἐρμηνεὺς Θεοῦ). Táto funkcia logu ako učiteľa vo výklade Svätého Písma je veľmi dôležitá pre celú nasledujúcu religióznu filozofiu Alexandrijskej školy.³⁰³ Keď Filón hovorí o logu a jeho vzťahu k človeku, prirovnáva ho tiež k anjelskému sprievodcovi, kormidelníkovi ľudí, ale aj k anjelskému liečiteľovi ľudských duší: „*Keďže choroby duše sa nielen neľahko prekonávajú, ale stávajú sa úplne nevyliciteľnými, my častokrát, akokoľvek sa ozýva naše svedomie – a to je božský logos, anjel, ktorý nás sprevádza a dáva preč prekážky stojace pred nami, aby sme bez potknutia kráčali po širokej ceste (Ž 91, 11-12), - dávame prednosť svojím vlastným nerozvážnym súdom pred pokynmi, ktoré nám neustále (logos) udeľuje, aby nás svojím napomínaním priviedol k rozumu a napravil celý náš život.*“³⁰⁴ Môžeme povedať, že podľa Filóna poznanie Boha sa začína logom a ním sa aj končí, preto logos v jeho učení privádza človeka k ucelenejšiemu videniu Boha v porovnaní s predchádzajúcou filozofiou Platóna, Aristotela, stoikov a ďalších.

Zoznam bibliografických odkazov

Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. 1996. (русский перевод: синодальное издание). Москва : Библейские общества, 1996. 1302 s.

Biblia. Písmo Sväté Starej a Novej zmluvy. 1991. (preklad: komisia Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v.). Liptovský Mikuláš : Slovenská biblická spoločnosť, 1991. 1090 s.

³⁰³ Позри САВРЕЙ, В. 2005. Александрийская школа в истории философско-богословской мысли. 1. vyd. Москва : издательство КомКнига, 2005. s. s. 270.

³⁰⁴ FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. 2001. *O neměnnosti boží*, 182. 1. vyd. (preklad : Miroslav Šedina). Praha : OIKOYMENH, 2001. s. 626 - 627.

- FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. 2001. *O gigantoch*. 1. vyd. (preklad: Miroslav Šedina). Praha : OIKOYMENH, 2001. ISBN 80-7298-038-6. s. 417-469.
- FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. 2001. *O neměnnosti boží*. 1. vyd. (preklad : Miroslav Šedina). Praha : OIKOYMENH, 2001. ISBN 80-7298-038-6. s. 472-627.
- FILÓN ALEXANDRIJSKÝ. 2001. *O stvoření světa*. 1. vyd. (preklad: Miroslav Šedina). Praha : OIKOYMENH, 2001. ISBN 80-7298-038-6. s. 203-415.
- GOODENOUGH, E. 1969. *Light, Light: the Mystic Gospel of Hellenistic Judaism*. 2. vyd. Amsterdam, 1969. 436 s.
- ГЛУБОКОВСКИЙ, Н. Н. 1910. Благовестие св. Апостола Павла по его происхождению и существу. In Кн. 2: „Евангелие“ св. апостола Павла и теософия Филона, книга Премудрости Соломоновой, эллинизм и римское право. СПб : Типография М. Меркушева, 1910. 2000 с.
- DOUGLAS, J. 1996. *Nový biblický slovník*. (preklad z anglického originálu: A. Koželuhová et al.). 1. vyd. Praha : Návrat domů, 1996. 1245 s. ISBN 80-85495-65-1.
- JEŽEK, V. 2004. *Filón Alexandrijský. Jeho teologie, exegeze a vliv na pozdější autory*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2004. 262 s. ISBN 80-8068-318-2.
- ИВАНИЦКИЙ, В. 1911. Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности. 1. vyd. Киев, 1911. 606 с.
- IVANKA, E. 2003. *Plato christianus*. 1. vyd. (preklad z nemeckého originálu: V. Němec). Praha : OIKOYMENH, 2003. 543 s. ISBN 80-7298-075-0.
- МУРЕТОВ, М. 1885. Учение о Логосе Филона Александрийского и Иоанна Богослова въ связи с предшествовавшимъ историческимъ развитіемъ идеи Логоса в греческой философіи и іудейской теософіи. Логос в сочиненіяхъ Филона Александрийского. Выпускъ второй. 1. vyd. Москва : Типографія М. Г. Волчаникова, 1885. 276 с.
- ПОСНОВ, М. 1991. Гностицизмъ II. века и победа христіанской Церкви над нимъ. 2. vyd. Брюссель: Жизнь с Богом, 1991. 825 с.
- PRUŽINSKÝ, Š. 1998. *Byzantská teológia I. História*. 1. vyd. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 1998. 250 s. ISBN 80-88885-57-4.
- PRUŽINSKÝ, Š. *Evanjelium Pána a Spasiteľa nášho Isusa Christa*. 2. vyd. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2002. 225 s. ISBN 80-8068-117-1.
- САВРЕЙ, В. 2005. Александрийская школа в истории философско-богословской

- мысли. 1. vyd. Москва : издательство КомКнига, 2005. 1008 s. ISBN 5-484-00335-0.
- SCHMAUS, M. 2003. *Boh a stvorenie. Najsvätejšia Trojica*. 1. vyd. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2003. ISBN–7162–453-5. s. 117-121.
- СПАССКИЙ, А. 1914. *Исторія догматическихъ движений въ эпоху Вселенскихъ Соборовъ (в связи съ философскими ученіями того времени). Том I. Тринитарный вопросъ. (Исторія ученія о св. Троице)*. 2. vyd. Сергіевъ Посад : Изданіе книжнаго магазина М. С. Елова, 1914. 648 s.
- ТРУБЕЦКОЙ, С. 2000. *Учение о Логосе в его истории. Философско-историческое исследование*. 2. vyd. Москва : Издательство ФОЛИО, 2000. 656 s. ISBN 966-03-1033-1.
- ВЕРХОВСКОЙ, С. 1956. *Бог и человек. Учение о Боге и Богопознании в свете Православия*. 1. vyd. Нью-Йорк: Издательство имени Чехова, 1956. 416 s.
- ЗЕНЬКОВСКИЙ, В. 1997. Проблема космоса в христианстве. In *Живое предание. Православие в современности*. Москва : Свято-Филаретовская московская высшая православно-христианская школа, 1997. ISBN 5-89100-011-3. s. 71-91.
- ZOZULAK, J. 2005. *Filozofia, teológia, jazyk*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005. 312 s. ISBN 80-8068-352-2.

LEARNING ABOUT LOGOS BY PHILO OF ALEXANDRIA

Vasyl KUZMYK, lecturer, Orthodox Theological Faculty, University of Presov,
Masarykova 15, 081 01 Presov, Slovakia, vasyk.kuzmyk@unipo.sk,
00421517726729

Abstract

This article analyses learning about logos by Philo of Alexandria, his relationship to God, world and man. It points out that the logos has different attributes in the works of Philo. He acts as a mediator between God and the world, as the idea of ideas, perfect sense, the image of God, the second god, wisdom, a teacher of the Law, God's wisdom, architectural tool, archangel, holder of the God's names, images of the world, God's interpreter, God's voice etc. Although Philo attributed to logos various attributes, but does not give him personal characteristics. Philo combining biblical-Jewish and Hellenistic-philosophical thought through the teachings of the logos which attracted a central place in his philosophy.

Key words

Philo of Alexandria, Logos, God, man, philosophy